

Roldhusmanden.

En fyensk Kvaksalverslægt.

Af *K. Carøe.*

Ligesom Jylland havde sin som Benbrudslæger viden om bekendte Slægt *Kudsk*, havde Fyen omtrent samtidigt sin Slægt af Benbrudslæger, hvis Ry dog var mere begrænset, næppe videre kendt udenfor denne Ø; her var dog »Roldhusmanden«s Navn lige saa kendt som Stine Kudsk i Jylland; men der er ligesom noget mere upersonligt over denne Betegnelse, der knyttede sig til Opholdsstedet, Roldhusene i Vissenbjerg Sogn, ikke til Slægtsnavnet.

Saa stort et Ry som Kudskeslægten naaede Roldhusslægten aldrig, og frem for alt, den naaede trods lange og ihærdige Anstrengelser aldrig privilegeret Anerkendelse. Hvor langt op i Tiden dens kirurgiske Virken strækker sig, lader sig ikke sikkert sige; men det maa være op omkring 1750, thi 1767 blev i Gadsbøl født Christen Lausens Datter Johanne og døbt i Vissenbjerg 1. Marts 1767, og om hende siges det, at hun havde lært sine kirurgiske Kundskaber af Faderen; men det er ogsaa alt, hvad der vides om denne.

Fra sin Ungdom havde *Johanne Christensdatter* da vel givet sig af med at kurere Brud og andre Skader; hun havde i alt Fald gjort det lige fra hun 24. Oktober 1801 i Vissenbjerg blev gift med *Rasmus Nielsen*, der ejede et Boelsted i Rold, eller som det nu kaldes: Rolhusene; det blev oplyst under en Retssag for Kvaksalveri, der rejstes mod hende i 1808, under hvilken hun blev idømt den sædvanlige Bøde paa 20 Rdl., hvad der gav Anledning til, at der i Begyndelsen af 1809 fra Beboere i Vissenbjerg og Tommerup blev indgivet to — nu forsvundne — Ansøgninger om, at det maatte tillades hende at helbrede Arm- og Benbrud m. m. Sundhedskollegiet udtalte sig bestemt herimod, da saavel Ansøgerne som de paa den ene af dem anbragte Erklæringer oplyser, at hun er et højst uvidende Fruentimmer af Bondestanden, der ikke op-

fylder Betingelserne i Forordningen af 5. September 1794, § 6,¹⁾ og at der iøvrigt ingen Mangel er i Fyen paa duelige Kirurger. I Henhold til denne Erklæring afslog saa Kancelliet Andragendet 8. April 1809.

Sin kirurgiske Virksomhed synes hun derefter uanfægtet at have fortsat, indtil hun i Slutningen af 1825 paa Foranstaltning af Distriktskirurg Helweg i Odense atter blev tiltalt for Kvaksalveri, efter hendes Fremstilling, fordi hun i Løbet af godt 4 Uger havde kureret en Smed, der under Arbejde i Broby Kirke var styrtet ned fra en Højde af 23 Alen, og om hvilken Helweg havde erklæret, at Ryggen var brækket to Steder, saa at han ikke kunde leve længere end til Aften. Derfor søgte hun nu atter om Bevilning til at kurere udvortes hos Patienter, som vilde betro sig til hendes Hjælp og Indsigt. Som sædvanligt medfulgte en meget anbefalende Attest fra Sognepræsten samt en Udtalelse fra Herredsfoged Knutzen om, at han vidste, at hun gav sig af med Saarlægevidenskaben, og at det forholdt sig rigtigt, at Helweg havde udtalt, at Patienten ikke kunde leve længere end til Aften; iøvrigt behøvede hun ikke at befatte sig med Kirurgi, da Manden havde et ganske godt Gaardbrug; men hun føler Glæde ved at udøve den til Gavn for sine Medmennesker. Forsigtigere end Præsten ender han med at henstille Sagen til Kongens Afgørelse, medens Amtmand Cederfeld de Simonsen henstillede, om Tilladelse ikke kunde forundes hende, da hun ved at udføre en saa betydelig Kur ikke synes uden Kundskaber i at helbrede udvortes Bræk paa Legemet.

Distriktskirurg Helwegs Fremstilling af Sagen lyder noget anderledes. Han havde til en Begyndelse udtalt, at faa vilde slippe med Livet under saadanne Forhold; men efter at have forbundet Patienten og set ham en Timestid senere, havde han fundet denne bedre og sagt, at han nu havde mere Haab om hans Liv, og at han ønskede at hentes igen næste Dag; det skete ikke, derimod blev Johanne Christensdatter hentet, hvorom han udtalte sig i meget stærke Udtryk.

Da Sagen herefter kom til Stiftsfysikus Guldbrands Erklæring, udtalte denne, at han ikke fandt det rigtigt her at anvende § 6, da der nu var tilstrækkeligt mange eksaminerede Kirurger, og at han i det hele ikke vilde finde sig beføjet til at meddele nogen udenfor det egentlige Lægefag Attest for at besidde Færdighed i Sygdomstilfældes Behandling. De Sagen vedlagte inkompetente og usagkyndige Attester indeholdt Bevis for, at Ansøgerinden fem

1) »Skulde nogen, som ikke er egentlig Læge, have erhvervet sig udmærket Kundskab og fortrinlig Duelighed i en eller anden Sygdom, da kan han, naar han med Amtmandens og Fysici Vidnesbyrd godtgør at besidde fornævnte Egenkab, vente igennem Kancelliet at erholde Tilladelse at praktisere, dog blot i det Distrikt han bor, og at hans Ret til at foreskrive Lægemidler indskrænkes til de Dele, han har bevist sig at være kyndig udi.«

Gange har drevet Kvaksalveri, og selv havde hun slet ikke bevist, at hun besidder nogen Duelighed, hvorfor han fraraadede at give hende Tilladelse. Hertil sluttede Sundhedskollegiet sig, og 4. Marts 1826 afslog Kancelliet Ansøgningen, dog kunde efter Omstændighederne Tiltalen for Kvaksalveri bortfalde.

I sit Ægteskab havde Johanne Christensdatter lært Manden *Rasmus Nielsen* sin Færdighed, saa at han ogsaa efterhaanden blev en meget søgt Kvaksalver; hun synes dog at have været baade den driftigste og dristigste, i hvert Fald vides han ikke at have været i Konflikt med de medicinske Myndigheder og heller ikke at have søgt om Bevilling. Han er muligvis den Rasmus, Søn af Niels Hansen, der blev døbt 5. September 1772 i Assenbølle; han døde 22. December 1835, 64 Aar gammel; om hans Virksomhed indeholder Kirkebogen intet, derimod er der, betegnende for Konens større Ry, tilføjet i Kirkebogen ved hendes Død 24. Oktober 1844: »Helbredede for udvortes Skade.«

Der er i Johanne Christendatters Liv et dunkelt Punkt, som her maa nævnes. Under Forhøret i 1808 oplyste Manden, at hun havde lært af Faderen; men da hun i 1826 søgte om Tilladelse, var Ansøgningen dateret Sasserød i Veflinge Sogn, hvor Manden siges at være Gaardmand, og hun skriver da, at hendes forrige Mand *Hans Larsen* af Sasserød havde udført mange heldige Kure, og at hun af ham havde lært at kende de af ham anvendte Midler, og da hendes Søn brækkede Benet, og der var langt til Læge, forbandt hun ham, saa at han hurtigt fik sin Førlighed igen; efter den Tid havde Folk i Egnen søgt hendes Hjælp, som hun ikke havde villet nægte dem, og henviser iøvrigt til 17 Attester.

Om denne Hans Larsen har i Kirkebøgerne intet kunnet findes ud over, at i 1796 døde en Hans Larsens Hustru i Sasserød, 71 Aar gammel, og 1807 samme Sted en Hans Larsen, 72 Aar gammel; Johanne Christensdatter kunde jo nok have været en anden Hans Larsens Hustru; men nogen af det Navn er i det Tidsrum ikke fundet i Veflinge Kirkebøger, og hvad mere er, da hun i 1801 ægtede Rasmus Nielsen, anføres hun ikke i Kirkebogen som Enke, men udtrykkeligt som »Pigen Johanne Christensdatter fra Gadsbøl i Vissenbjerg Sogn«. Hvad enten nu Johanne Christensdatter har været gift en eller to Gange, synes hun i hvert Fald ikke at have haft Børn, der er blevet voksne, og betegnende for den Overvægt, der stadigt synes at have præget hende i Forhold til Manden, er det da ogsaa, at baade jordisk Gods og kirurgisk Viden gik i Arv til en Søstersøn af hende, som Ægteparret havde taget til sig og opfødt og opdraget, Christian Nielsen, født 19. Oktober 1807, uvist hvor.

Godt to Aar efter Rasmus Nielsens Død, i Begyndelsen af 1838, indgav *Christian Nielsen* Ansøgning om at maatte kurere for Benbrud. Mærkeligt nok omtaler han ikke den endnu levende Plejemoder, der vel er gaaet paa Aftægt hos ham, men anfører

kun, at han fra sin tidligste Ungdom havde gaaet Plejefaderen til Haande ved Forbinding og Behandling af udvortes Saar og Beskadigelser og derved erhvervet sig en Færdighed deri, hvorom 40 Attester — og særlig Sognepræstens — bærer Vidne. I lang Tid har han saaledes næsten dagligt haft Lejlighed til at samle Kundskaber og erhverve Duelighed i denne Gren af Lægekunsten; senere er Rasmus Nielsen død og har overdraget ham sit Boelsted, hvorved han er i Stand til at ernære sig og Familie uden at behøve at tage Hensyn til Betalingen for ydet Hjælp, ja, endog kan hjælpe fattige uden Vederlag. Efter hvad han ved, var der netop, da Rasmus Nielsen døde, givet ham Haab om at erholde Tilladelse til Praksis; nu søger han om Tilladelse til at kurere for Arm- og Benbrud samt udvortes Skade.

Af Stiftamtmand Castenschiolds Erklæring fremgaar det, at baade Distriktskirurg Helweg og Stiftsfysikus Guldbrand havde udtalt sig mod Tilladelse; Amtmanden derimod udtalte sig til Gunst for den og henstillede, om ikke Christian Nielsen kunde tage til København og dér godtgøre sin Duelighed for en dertil beskikket Mand. Det indlod Kancelliet sig dog ikke paa, men sendte Sagen til Sundhedskollegiet, der bestemt udtalte sig mod Tilladelse, idet det fremhævede, at Amtmanden slet ikke havde taget Hensyn til de af Fysikus og Distriktslægen fremdragne Oplysninger om Kvaksalvernes Uvæsen i Fyen, og beklagede, at flere af Kirkens Tjenere i Stedet for efter Forordningen »ideligen og ved enhver Lejlighed at advare Almuen mod den Uheld, de paadrager sig, der overlader sig til uvidende Kvaksalvere«, fremmer Kvaksalveriet ved at meddele Kvaksalverne Attester, der kun maa opmuntre Almuen end mere til at henvende sig til disse.

Derefter meddelte Kancelliet 28. August 1838 Stiftamtet, at Andragendet var afslaaet.

Christian Nielsen opgav dog ikke Kampen; allerede i November 1838 indgav han en ny Ansøgning, i hvilken han spurgte, om det ikke kunde være nok med Attester fra Præster og agtværdige Mænd; at faa Fysici til at udstede den nødvendige Attest vilde i de fleste Tilfælde være vanskeligt, og hvad særligt Fysikus Guldbrand angik, »da er hans Tanker om denne Genstand mig saa fuldkommen bekendte, at jeg antager, at det under alle Omstændigheder vilde være en Umulighed hos ham at opnaa et anbefalende Vidnesbyrd.« Han tilbyder ved Tingsvidne at godtgøre, at Almuen aldeles ikke udsættes for nogen Fare ved hans Kure, da han kun befatter sig med saadanne Beskadigelser, som han kan bedømme og føler sig overbevist om at kunne helbrede; ellers har han altid henvist til de autoriserede Læger.

Amtmanden henstillede under disse Forhold at gøre en Undtagelse og lade ham bevise sin Duelighed ved Tingsvidne, og Kancelliet tog da Amtmandens første Forslag op og henstillede til Sundhedskollegiet, om det ikke kunde tillades ham at aflægge en

Prøve i København for Prof. Gundelach Møller eller Prof. Thal, Overkirurger ved henholdsvis Frederiks Hospital og Alm. Hospital. Hvor vanskeligt det var under Behandlingen af saadanne Sager at fastholde et konsekvent Standpunkt, kommer her tydeligt frem. Da Mads Weis i Hinge i Jylland i 1820 søgte om Bevilling, fraraadede Sundhedskollegiet at give den, men forventede, hvis det skulde ske, at han i hvert Fald blev prøvet ved kirurgisk Akademi, hvilket Kancelliet modsatte sig, idet det — og sikkert med Rette — hævdede, at det ikke havde været Meningen, at der ved Prøver ifølge § 6 kunde fordres Videnskabelighed; nu var det Sundhedskollegiet, der modsatte sig en saadan Ordning, dels for Eksemplets Skyld, dels fordi Erfaringen havde lært, at saadanne, som har faaet Tilladelse til at behandle en vis Art af udvortes Sygdomme, i Almindelighed udstrækker deres Praksis til andre saavel indvortes som udvortes Sygdomme, og dels fordi der ingen Grund er til at give ueksaminerede Ret til Praksis. »Et Menneske kan maaske være en duelig Routinier i en enkelt lægekyndig Forretning; men der tør af denne Grund næppe gives ham Tilladelse til at udøve den; thi de Kundskaber, der udfordres til at bedømme hin Forretnings rigtige Anvendelse, og som ene kan erhverves ved et fuldstændigt Studium af alle Lægevidenskabens Dele, fattes ham.«

Kancelliet afslog derefter 26. Februar 1839 Ansøgningen.

Da Chr. Nielsen saa denne Vej spærret for sig, søgte han frem ad en anden, vistnok haabende, at den lokale Myndighed, Guvernøren over Fyen, Prins Christian Frederik, vilde stille sig mere velvillig; men ogsaa her blev han skuffet.

I Sommeren 1839 indsendte Chr. Nielsen en ikke nærmere kendt Ansøgning til Guvernøren, der anmodede Fysikus om personligt at gøre sig bekendt med Ansøgerens Kurmetode, hvad han dog kun indirekte gjorde ved at lade to Kirurger Larsen og Nees fra Bogense gøre det. Disse Kirurger havde fremsendt en Skrivelse med adskillige Ansøgeren forelagte Spørgsmaal og hans Svar derpaa; senere havde Generaldirektør for Kirurgien, Prof. Fenger, udtalt, at Sundhedskollegiet vist vilde finde Chr. Nielsen saa uvidende, at han ikke uden Fare for Samfundet kunde betros den ansøgte Tilladelse. Ganske vist kunde der siges, at de vedlagte Attester vidner om heldigt udførte Kure, og at Hjælpen maa søges, hvor den er nærmest; men efter Ufaldet af den omtalte Prøve drister Guvernementet sig dog ikke til at anbefale Tilladelse, saa meget mindre som det nylig er blevet forbudt Lægerne at holde ueksamineret Amanuensis, og det følgelig næppe kan antages, at der herefter kan ventes, at nogen ikke egentlig Læge kan faa Tilladelse til at praktisere efter Forordning af 5. September 1794.

Hvad der navnlig giver denne Skrivelse sin Interesse, er Slutningen med dens skarpe Fordømmelse af Præsternes Optræden ved slige Andragender.

»Om det upassende eller meget mere urigtige i, at Præsterne

tilsidesætter Paabuddet i Forordningens § 1 om at advare Almuen mod Kvaksalverne, endog i den Grad, at de selv meddeler Attester om de af disse foretagne Kures Udfald, har jeg gjort Stiftets Biskop opmærksom paa, ligesom jeg ogsaa, foranlediget af Stiftsfysici herom i hans Erklæring anførte Bemærkning, har underrettet denne om, hvad jeg i saa Henseende har tilskrevet Biskoppen (at bringe dette Lovbud i Erindring gennem Distriktsprovsterne). Hvad derimod Stiftsfysici Andragende angaar, at Chr. Nielsen skulde underkastes Tiltale, da tillader jeg mig underdanigst at bemærke, hvorledes jeg vilde finde det mindre passende, at netop denne hans allerunderdanigste Ansøgning skulde give Anledning til sliG Tiltale.

Fysikus havde saaledes ikke opnaaet at faa Chr. Nielsen sat under Tiltale; om han har staaet bag ved den Angivelse for Kvaksalveri, som prakt. Læge Gedalia i Vissenbjerg i Begyndelsen af 1840 rettede mod Chr. Nielsen, lader sig ikke sige; i alt Fald synes Anklagen at have været noget løs, thi Herredsfogden udtalte, at det egentlig paaankede Forhold ikke syntes at kunne lægges ham til Last, men at hans Forhold i et andet af Fysikus berørt Forhold ikke synes at være forsvarligt; da han imidlertid har paaberaabt sig at have søgt om Tilladelse til at praktisere, henstillede Herredsfogden, om der er Anledning til at anlægge Sag imod ham eller blot at forbyde ham at praktisere. Amtmanden oplyste, at Chr. Nielsen i December 1839 paany havde ansøgt om Tilladelse, og henstillede, at det blot blev ham forbudt at praktisere; men Kancelliet bestemte i Marts 1840, at han skulde sættes under Tiltale.

Allerede i Januar 1840 havde imidlertid 206 Beboere i Vissenbjerg, Fjeldsted-Harndrup og Gjelsted-Rørup Sogne støttet Chr. Nielsen ved en Ansøgning om Tilladelse for ham til at praktisere. Guvernementets Advarsel til Præsterne har aabenbart virket; denne Gang findes der ikke nogen Præst blandt Underskriverne. I Ansøgningen siges det, at i henved 100 Aar har en Familie i Vissenbjerg Sogn været i Besiddelse af den Videnskab at helbrede Arm- og Benbrud samt udvortes Saar; da Chr. Nielsen nu i den sidste Tid har nægtet at yde sin Hjælp, fordi han ikke kunde faa Tilladelse, beder Ansøgerne om, at denne maa gives ham, da de mener, at hans Færd i høj Grad er forskellig fra Kvaksalvernes, idet han ikke paatager sig andre Kure end dem, han besidder Duelighed til at udføre, og hans Kurmetode er Resultatet af flersidig prøvede Erfaringer.

Fra Guvernementet blev Sagen i Marts 1840 indsendt til Kancelliet med Udtalelser fra Herredsfoged Knutzen og Fysikus Guldbrand, der i Forening havde aflagt et Besøg i Chr. Niensens Hjem for paa Stedet at undersøge Forholdene.

Efter forskellige almindelige Betragtninger over Lovgivningsmagtens Forhold til Sagen, blandt hvilke Herredsfogden særligt fremhæver Betydningen af Forbudet mod ueksaminerede Amanu-

enser, fortsætter han saaledes: »Naar der nu spørges, om Christian Niensens Kvalifikationer til at nyde godt af den Undtagelse (Forordningens § 6), der saaledes forudsættes endnu at eksistere, saa kan Spørgsmaalet ikke besvares efter den større eller mindre Tiltro, han nyder, men efter den Grad af Tillid, han fortjener. I saa Henseende maa jeg bemærke, at han i Dag i mit Paahør har bekræftet, at den Eksaminationsprotokol, som en Læge ved Navn Larsen i Bogense og en anden Læge for en Tid siden har optaget over hans Kundskaber, er for ham oplæst, og at han anerkendte de Svar, den indeholdt, hvilket ikke kan være til hans Fordel efter den Dom, lægekyndige Mænd, som jeg erfarer, derefter har fældet; og jeg maa dertil føje, at efter alt, hvad jeg som Lægmand kunde bedømme efter hans Svar til Stiftsfysikus i Dag, fristes jeg til at antage, at dersom han med Held har behandlet alle Benbrud og al udvortes Skade uden Undtagelse, maa det gunstige Udfald mere tilskrives Tilfældet og Patienternes gode Konstitution end hans Kundskaber. Men jeg maa heller ikke undlade at tilføje, at den anførte Maade at betegne de Tilfælde, hvori han attraar at praktisere, er meget mere omfattende, end han selv ved eller tænker.

Af Anatomien kendte han ikke andet, end at der fra Foden til Knæet ligger to Ben ved Siden af hinanden, fra Knæet til Hoften kun et, og at det samme er Tilfældet i Armene. Hans egne Ord var, at han ikke kendte videre til Skeletlæren end det anførte, men derfor heller ikke gav sig af med andre Forvridninger end i Foden, Knæet, Haanden, Albuen og Skulderen. Om den Maade, hvorpaa han angav at behandle disse Tilfælde, tør jeg ikke fælde nogen Dom; men det forekom mig efter det, jeg tilfældig har set, hørt og læst, at den ikke var aldeles artificiel. Forvridning i Hoften erklærede han over sin Sphære. Derimod erklærede han, at han gav sig af med at helbrede Brud, ikke alene af Arme og Ben, men af Kraveben, Nøgleben og Ribben, hvilket sidste forekommer mig farligt paa Grund af hans Uvidenhed i Anatomien. Om Arteriernes Leje i Legemet erklærede han sig uvidende; han nægtede at kunne aarelade eller at afgive sig dermed. Han kendte ikke Turniketten eller dens Anvendelse og opgav, at han ikke vidste andet Middel mod Blodløb end Blodsvamp og Hæfteplaster, tilføjende, at hvor Blodet ikke ved disse Midler lod sig stille, vilde han altid lade en Læge kalde. Skurv, Fnat og andre udvortes Skader, der hidrører fra Hudsygdomme, erklærede han for Tilfælde udenfor hans Evner. Dette tilsammen foranlediger mig til at tro, at Christian Nielsen ikke engang selv attraar en saa udstrakt Tiltalelse som den, der af og for ham er ansøgt, hvilket jeg tør mene i enhver Henseende fortjener særdeles Opmærksomhed.

Det kan maaske tænkes, at en Lægmand kan besidde et praktisk Blik og en manuel Færdighed i Behandling af kirurgiske Tilfælde, som det ikke er ham muligt i en Samtale at fremstille, endskønt han, som Tilfældet er med Christian Nielsen, ikke er den

aldeles raa Almuesmand, og den Tillid, han nyder, synes at tyde paa, at det er Tilfældet med ham, eftersom hyppige Uheld maatte gøre et saadant Ry umuligt, som han har i sin Kreds; men denne Rimelighed kan ikke gøre enhver mulig Forsigtighed med Hensyn til ham overflødig. Jeg maa derfor antage, at dersom det efter samtlige Omstændigheder og især den nedlagte Forbøn maatte synes tilraadeligt at forunde Christian Nielsen den ansøgte Tilladelse, at det da tillige maatte være nødvendigt at binde denne Tilladelse til meget nøje bestemte Grænser, som hvilke jeg vilde tillade mig at foreslaa: 1) At det Distrikt, hvori det tillades ham at praktisere, indskrænkes til de tre ovennævnte Sogne Vissenbjerg, Rørup og Fjelsted. 2) At det udtrykkelig foreskrives, hvilke kirurgiske Tilfælde det er ham tilladt at behandle, der formentlig vilde blive Forvridning af Ankler, Knæer, Fingre, Albuer og Skuldre samt Brud af Arme og Ben, for saa vidt intet Ledemod derved er læderet, friske Saar af Hug, Slag eller Stik i de kødfulde Dele af Legemet. 3) At det udtrykkeligt indskærpes ham ikke at afgive sig med andre end de anførte Tilfælde under Fortabelse af Bevillingen og Straf som Kvaksalver. 4) At han, for at Stiftsfysikus altid kan kontrollere hans Kur, ugentlig skal indsende skriftlig Anmeldelse, om hvilke Patienter han har taget under Behandling, med disses Navn og Opholdssted samt Beskrivelse af Tilfældene. 5) At Forsømmelse af den under Nr. 4 ommeldte Indberetning drager til Følge, at hans Bevilling af Stiftsfysikus kan suspenderes, indtil Tilfældet er foredraget den Autoritet, gennem hvilken den er udfærdiget, til Afgørelse, om den ikke efter Omstændighederne bør være aldeles forbudt.«

Imellem de mange Erklæringer, der i den Slags Bevillingssager er afgivne af juridiske Embedsmænd, indtager denne en ret enestaaende Plads ved den Grundighed og Omhyggelighed, hvormed den er affattet, og ikke mindst ved Afgiverens Bestræbelser for skønt ikke sagkyndig, at danne sig et begrundet Skøn om Sagen.

Stiftsfysikus Guldbrand udtalte, at hans Besøg sammen med Herredsfogden hos Christian Nielsen 13. Marts havde haft til Maa-
dér at finde nogle Patienter under Behandling, men der var dengang ingen; iøvrigt falder hans Udtalelser ganske sammen med Herredsfogdens foran anførte. Han havde desuden anmodet Distriktskirurg Larsen og Læge Nees fra Bogense om 21. Marts at møde i Graabrødre Hospital i Odense sammen med Christian Nielsen, for hvem Larsen oplæste den af Christian Nielsen 14. August 1839 afgivne Forklaring, som han godkendte.

Da Fysikus ikke ansaa sig for at være Kirurg, og da Christian Nielsen tidligere havde erklæret, at han mente, at det var umuligt at skaffe sig et fordelagtigt Vidnesbyrd af ham, havde han anmodet Regimentskirurg J. C. Jacobsen og Distriktskirurg H. Z. Helweg om ogsaa at være til Stede og udtale sig om Christian

Nielsens Færdighed i at anlægge Bandager og reponere Frakturer og Luksationer, hvilket fandt Sted paa Hospitalets Tjenestekarle.

De to Kirurger udtalte: »Ved Behandlingen af Benbrud og Luksationer kommer fornemlig to Momenter i Betragtning, nemlig hvorledes de brækkede Ben og lukserede Dele bringes i deres naturlige Leje igen, og hvorledes de holdes under Kuren heri. Om den paagældende paa tilfredsstillende Maade kan udføre den første Akt, kan ej bedømmes, uden at man ser ham behandle naturlige Benbrud og Luksationer, og da disse ikke gaves, kan vi ingen Mening have om hans Dygtighed eller Udygtighed i denne Retning. Den anden Akt, at holde de brækkede Ben og lukserede Dele under Kuren nøjagtigen i den samme Stilling, som udfordres for, at Helbred kan være Frugten af Behandlingen, kan vi bedømme ved at se, hvilken Forbindingsmetode, der anvendtes, og i Anledning af den Forbindingsmaade, som vi saa den paagældende bruge, maa vi enstemmigen erklære, at vi ikke anser den Forbindingsmaade, vi i Dag saa Christian Nielsen anvende for at faa brækkede Ben til at gro lige sammen igen og de lukserede Dele til at blive i det dem givne Leje, i Stand til at opfylde Hensigten at bevirke en fuldkommen Helbredelse, og følgelig kan vi ikke skønne, at Supplikanten fortjener, at Tilladelse til at helbrede Benbrud og Luksationer bevilges ham.«

I Overensstemmelse hermed erklærede Fysikus overfor Guvernøren, der nu var Kronprins Frederik, at Supplikanten ikke opfyldte Betingelserne i § 6, hvorefter Guvernøren indstillede, at Sundhedskollegiets Erklæring indhentedes.

Sundhedskollegiet henholdt sig i sit Svar 25. April 1840 til sine tidligere Udtalelser og var bestemt mod Herredsfogdens Forslag, idet det tilføjede, at der her ikke behøves Tilladelse til at yde en Tilskadekommen øjeblikkelig Hjælp, inden en Læge tilkaldes, da en saadan Haandsrækning ej alene maa antages at være tilladt, men endog at være enhver fornuftig Mands Pligt.

Med alle disse Undersøgelser var saaledes gaaet over et Fjerdingaar, og der gik et halvt Aar til, inden der 4. Oktober 1840 faldt følgende Resolution: »Indbemeldte af forskellige Landmænd i Vissenbjerg, Rørup og Fjelsted Sogne i Fyen indgivne Ansøgning om, at Boelsmand Christian Nielsen af Rold maa forundes Tilladelse til at helbrede for Arm- og Benbrud samt udvortes Saar, kan efter de oplyste Omstændigheder ikke bevilges. Derimod vil der intet være til Hinder for, at bemeldte Christian Nielsen uden at anses som Kvaksalver yder Tilskadekomne den fornødne øjeblikkelige Hjælp, inden en Læge tilkaldes. Iøvrigt ville vi i Betragtning af, at Sagen har henstaaet saa lang Tid, have ham eftergivet den ham idømte Mulkt af 20 Rdl.«

Dette var atter en af disse Afgørelser, der lod et vidt Spille- rum aabent; den er sikkert baade af Christian Nielsen og Egnens Beboere blevet betragtet som en virkelig Tilladelse, og den tillod

de civile Myndigheder, baade Præster og Jurister, at se igennem Fingre med meget; thi hvis Pligt var det at tilkalde Læge? Var det overhovedet nogens?

Roldhusmanden fortsatte da ogsaa uanfægtet sin Virksomhed indtil 1845, da der paany rejstes Tiltale mod ham for en Behandling, om hvilken Læge Teisen i Odense i sin Medicinalberetning skrev, at hvis han i det Tilfælde, for hvilket han nu er tiltalt, og i hvilket Patienten ved en fornuftig Behandling sandsynligvis kunde have været reddet, skulde undgaa Straf for Kvaksalveri, maa det vistnok anses for aldeles unyttigt at søge ved Øvrighedens Hjælp at hæmme ham eller nogen af de øvrige Kvaksalvere i deres skadelige Virksomhed. Straffen undgik Chr. Nielsen ikke, og den blev endda ret haard, 6 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød.

Det synes at have hjulpet; allerede Aaret efter hedder det i Fysikatsberetningen (1846): »Roldhusmanden begynder at blive forsigtigere,« og efter den Tid nævnes han ikke mere i Indberetningerne, hvor hans Navn tidligere jævnligt forekommer.

I 1838 omtaler Læge Wulff i Asperup Kvaksalveriet i Fyen, særlig i Egnen mellem Odense og Middelfart, »hvor Lægevidenskabens Udøvelse næsten synes at være hjemfalden Kvaksalverne og de autoriserede Lægers Praksis at være et Indgreb i hines Rettigheder.« Først og mest indgaaende omtales »Lægefirmaet Roldshuse, der har bestaaet længere end i Mands Minde. Rasmus Nielsen var først i min Tid Chef for Huset; men da han i en høj Alder Aaret 1835 gik til sine Fædre, traadte hans Kones Søstersøn, der hidindtil havde tjent den afdøde som Avlskarl, i hans Sted, hvorefter nærmere omtales et af Chr. Nielsen behandlet Benbrud, hvilket »Mesterstykke viste Verden, at den intet havde tabt ved den Gamles Død, og Firmaet Roldshuse har bestandig tiltaget i Ry, lige beundret af Almuesmanden og den høje Øvrighed.«

I 1839 skriver Distriktskirurg Larsen i Bogense: »I saadanne Tilfælde (Benbrud og Luksationer) lader Almuen, hos hvem saadanne Ulykkestilfælde oftest indtræder, sig hellere forkvakle af den berømmelige Kvaksalver Chr. Nielsen, end den skulde søge Læger; men da jeg i Sommer har gjort mig bekendt med hans usle Behandling af deslige Tilfælde og derom gjort Indberetning, haaber jeg, at Øvrigheden snart vil gøre Ende paa det Uvæsen, der i saa mange Aar er drevet i Rold.«

Hans Haab gik dog ikke i Opfyldelse; thi 1843 skriver han: »Kvaksalveri i det store drives ikkun af Roldhusmanden.«

Ogsaa en anden af Slægten omtales af Wulff i 1838, men om hans Forhold til den har det ikke været muligt at skaffe nærmere Oplysning¹⁾.

¹⁾ Forfatteren skylder Hofjægermester Schöller, Margaard, megen Tak for saa godt som alle Oplysningerne om »Bjergdokteren« og for adskillige om Roldhusslægten.

»Bjergmanden eller Bjergdoktoren, Jens paa Bjerget, bor i Asperup Sogn $\frac{1}{4}$ Mil fra mig (Wulff). I mange Aar har denne Mand udmærket sig som Benbræksdoktor og Ledsætter; hans Berømmelse i andre kirurgiske Tilfælde har været af ringere Værd. Han er et Skud af den berømte Doktorfamilie i Roldshuse, men Alderdomssvaghed har i de sidste Par Aar næsten ganske forhindret ham fra Virksomhed, saa at jeg med Forundring for kort Tid siden saa ham rulle forbi mig i den prægtigste Ekvipage fra Nabosognet Aaby.«

Bjergdoktorens Navn var *Anders Jensen*; han boede paa Gaarden Jensbjerg i Landsbyen Vedelshave tæt ved Baaring Vig, stammede fra Bro i Brenderup Sogn og var født ca. 1795; han mindes endnu af ældre Folk som »Jensbjergmanden«, der søgtes meget for Benbræk, Lammelse og andre Lidelser. Hans Hustru, Ane Kirstine Larsdatter, fra hvem han blev skilt, havde ogsaa Ord for at være dygtig til at kurere og vedblev dermed, efter at hun atter havde giftet sig 1835, til sin Død 22. November 1886.

Efter 1846 tier Sundhedskollegiets Forhandlinger om Roldhusmanden og de fleste andre fynske Kvaksalveré, hvad enten nu Grunden er, at disse havde lært at blive forsigtigere, eller — og vistnok snarere — fordi Lægerne indsaa det haabløse i at kæmpe mod dem, der altid havde Befolkningens Støtte, oftest ogsaa Præsternes, og, efter hvad der tydeligt skimtes gennem Lægernes Udtalelser, i Reglen ogsaa Øvrighedens.

Til langt op i Aarene fortsatte Christian Nielsen sin Virksomhed, ogsaa efter at han havde aftraadt Boelstedet til sin Søn; efter den Tid opholdt han sig ofte længere ad Gangen i Odense hos en gift Datter og skal ogsaa dér have haft stor Søgning baade fra By og Land. At han heller ikke var bange for at tage Overtroen til Hjælp, fremgaar af en endnu levende Mands Fortælling om, at han som Dreng havde været hos Christian Nielsen med sin Fader, der havde hugget sig i Benet med en Økse og ikke kunde faa Blodet standset, men Roldhusmanden vendte sig blot om og læste højt af en Bog, hvorpaa Blodet straks standsede.

Paa Vissenbjerg Kirkegaard findes endnu den Grav, paa hvilken en Mindesten fortæller, at her hviler baade Rasmus Nielsen, Johanne Christensdatter og Christian Nielsen, død i Rold 19. Februar 1882, og endnu lever paa Egnen Mindet om »Roldhusmanden«, men i Arv til yngre Slægter synes hans kirurgiske Viden ikke at være gaaet.